

³ Kuhn, K. G.: *New Light on Temptation, Sin and Flesh in New Testament* (The Scrolls and the New Testament). New York. 1957. 98.

⁴ Davies, W. D.: *Paul and the Dead Sea Scrolls: Flesh and Spirit* (The Scrolls and the New Testament). New York. 1957. 157—182.

⁵ Yadin, Y.: *The Dead Sea Scrolls and the Epistle to the Hebrew*. 1958. 36—55.

⁶ Cullmann, O.: *Significance of the Qumran Texts for Research into the Beginnings of Christianity*. JBL. 1955. 213—226.

GELLÉRD IMRE

A PRÉDIKÁCIÓ TEXTUSSZERŰSÉGE

A homiletikai cél a prédikáció minden más alkotó elemét az eszközi értékjelentőség színvonalára szállítja le. Bármilyen kritérium szerint is próbáljuk megragadni a célszerűség lényegét, az mindig a vallásos emberhez kötött, személyes. A hívő emberen akarunk pozitív értékmutációkat létrehozni. A textus tartalmazhatja ugyan a kívánt értéket, de a cél nem ennek az értéknek a pusztá megragadása, hanem a személyiségbe való tudatos átvitele, átplántálása, beillesztése. Tehát nem tény, nem állapot, hanem cselekvés, folyamat. A cél és a textus viszonya hasonló a didaktikai célkitűzés és a tananyag viszonyához. A cél itt sem maga a tananyag, hanem annak átvitele a növendékbe, tehát cselekvés. Mint ahogyan a tananyag nem magától megy át a növendékbe, és nem magától fejt ki személyiségformáló hatását, hanem tudatos és tervszerű pedagógiai beavatkozást igényel, úgy szerintünk a textus sem önjelentésből lép be a vallásos emberbe, hogy ott aztán automatikusan üdvözítsen, hanem nekünk kell a benne foglalt vallási és etikai értéket a lelkekbe átültetni, s mint a kertész a kiültetett palántákra, vigyázni, hogy azok megfogjanak és virágozzanak.

A textus szerepét az unitárius prédikációban a Bibliáról alkotott sajátos felfogásunk határozza meg.

Az unitárius felfogás tükrében a Biblia nem azonos a kijelentés teljességével, hanem az egyetemes kijelentésnek csak egy része. Innen következik, hogy az unitárius prédikáció tematikája nem korlátozódhatik csupán a felvett textusban kinyilatkoztatott értékre, hanem kiterjed a kijelentés egészére.

A kijelentés folytonosságának unitárius elvéből egy igen fontos, a textusra vonatkozó homiletikai szabály következik, és pedig az, hogy a textus mondanivalóját sose tekintsük lezártnak, befejezettnek, az istenakarattól, az igazság utolsó és egyetlen lehetséges kifejezésének. A Biblia minden kijelentése egy-egy pillanatfelvétel annak a szüntelen változó, gazdagodó, tisztuló képsorozatnak, mely a vallásos ember—Isten viszonyát hivatott illusztrálni és szabályozni. A kijelentés egyetemes mivoltából az is következik, hogy én magam, mint szónok is lehetek az isteni akarat, a valláserkölcsei értékek kijelentésének az eszköze, vagyis én magam is mint Isten akaratának keresője és kifejezője, hirdetője és megvalósítója textus lehetek a textus mellett. Nemcsak Mózes, Ámos, Hózeás, Ézsaiás, Jeremiás vagy Pál írásaiban objektíválódott az egyetemes isteni érték, hanem minden vallásos ember szavaiban

és írásaiban is, és így az enyéimben is. A szónok élete, hite, jelleme, cselekedete, erkölcsi értéke, minden, ami benne építő, éppen úgy esz-
köze lehet a célnak, mint a bibliai textus, tehát textus a textus mellett.

A bibliai könyvek íróinál egy szubjektív istenélmény vagy érték-
élmény jelentkezett. Ezt ők kimondták és leírták. A kimondás és leírás
folytán ez a szubjektív élményanyag objektívvá vált. Ha most én 2000
év múlva ezt az élményanyagot elolvasom, átélem és megvalósítom,
bennem és általam az újból szubjektívvá válik. A holt betű életté, új
friss élménnyé, tetté válik. Az az élmény már nem tud tükröződni ben-
nem, mint az írás szerzőiben, mert én már más vagyok, mint ők. Isten
nem követelheti tőlem, hogy egy textusba zárt bibliai értékléményt a
maga eredeti formájában tükrözsem, mert ő kétezer év alatt megváltoz-
tatta a tükröt. Isten mindig a mában jelentkezik. Aki tehát azt hiszi,
hogy képes egy textust a szónok személyiségében jelentkező mától és
mosttól függetlenül, a maga abszolút eredetiségében és objektívitasá-
ban megragadni és reszubjektíválni, az nagy tévedésben van. A Bibliá-
ban őrzött értékek keletkezésük idején is személyesek voltak, és most
is azok. Személyektől függetlenül létező, ható szellemi értékek nincse-
nek. Abszolút értelemben vett objektív textus tehát nincs. Innen nem
következik, hogy ne törődjünk a textus eredeti mondanivalójának a
kifejezésével. Sőt, éppen ebből az értékelésből következik igazán, hogy
ne lépjünk fel soha azzal az igénnyel, hogy mi csak az objektív textust
adjuk magunk nélkül. Ez nemcsak nem lehetséges, hanem Isten akara-
tával is ellentétben áll, aki minket is, mint munkatársait, textusoknak
szánt.

Mi unitáriusok a bibliai kijelentésanyag értékkülönbözőségének az
elvét valljuk. A Biblia nem minden textusa egyenértékű, mert nem egy-
forma tisztasággal, hitelességgel és hatóerővel fejezi ki a valláserkölcsi
értéket, Isten akaratát. Van tehát a Szentírásban értékes és kevésbé
értékes, van gazdag és kevésbé gazdag, van világos és kevésbé vilá-
gos textus, aszerint, hogy a bennük foglalt istenélményt szerzőik meny-
nyire világosan, hitelesen és gazdagon ragadták meg, élték át és fejez-
ték ki annak idején.

Abból, hogy a Szentírás valláserkölcsi értékeket tartalmazó, ún.
„szent iratok” nevelő jellegű irodalmi termékek gyűjteménye, az is kö-
vetkezik, hogy nem a textus uralkodik felettünk, akaratunkat megsem-
misítő tekintéllyel, hanem ellenkezőleg: mi uralkodunk felette. Nem
minket ad a textus kezébe Isten, hanem a textust adja a mi kezünkbe,
hogy azt optimálisan használjuk ki, és állítsuk prédikátori munkánk
célkitűzésének a szolgálatába.

Hogyan viszonyul az unitárius prédikáció és prédikátor a textus-
hoz? Fr. Krammacher szellemes megállapítása szerint: „A római kato-
likusok a textusba prédikálnak bele, a lutheránusok a textus felett, a
reformátusok a textusból.” És mi unitáriusok? A textus alapján. A tex-
tus alapján prédikálunk az egyetemes kinyilatkoztatás mérhetetlenül
gazdag értékvilágából merített, Istenországát építő igazságokat. Mi te-
hát nem belepredikáljuk magunkat a textusba, hanem a textus monda-
nivalójának a tiszteletben tartása mellett felhasználjuk még az egye-
tetemes kijelentésnek a textus tartalmával rokon, hasonló tárgyú és ér-
tékű anyagát is.

A textus szó, a latin *text*óból jön, ami szövést jelent. A fogalom
maga szinte teljesen jelöli is a textus homiletikai szerepét. Textus

alatt a Bibliának egy olyan szakaszát értjük, mely a Szentírás egész szövetébe bele van szöve s amely hivatott maga is a hozzáfűződő egyházi beszéd egész szövetébe, organizmusába beleszövődni.

A textust tehát úgy kell felfognunk, mint egy élő organizmusnak részét, mely hivatott élővé tenni egy másik organizmust: az egyházi beszédet. A textus a belőle eredő, vagy ráépülő beszéd formáló elve, életet adó csírája lehet, és kell is hogy legyen. Nem mottó, melynek szerves kapcsolata a beszéd mondanivalójával nincsen, nem pretextus, azaz puszta ürügy a beszélésre, nem „fogas, melyre ráakasszuk a kabátot, de a fogas és a kabát között nincs semmi élő, szerves kapcsolat”, hanem termékeny csírasejt, melyből és amely köré organizmust képező szövetek szövődnek.

A keresztény prédikáció-irodalom története arról tanúskodik, hogy a textus használata régóta gyakorlatban volt. Ezdrás korában már kialakult az ószövetségi kánon egy része. Neh 8,8-ból olvashatjuk: „Olvasának a könyvből, Isten törvényéből világosan, s azután magyarázának, és a nép megérté az olvasottakat.” Jézus is használt textust, de nem minden alkalommal. Első beszéde mindenestre textusos volt: „Az Úrnak lelke van én rajtam . . .” (Lk 4,18). Az apostolok nem használtak textust. Néhány kivétel azonban itt is van. Pl. Péter a Csel 1,20 szerint a 69. és 109. zsoltárból idézett. Pünkösdi missziói beszédében pedig Jóel 2,28—32-re támaszkodott. Pál híres athéni prédikációját a 1Kir 8,27-re, az 50. zsoltár 10—12-re, valamint Ézs 42,5-re építette. Chrisostomos beszédeinek nagy része textus nélküli. A középkorban a keleti egyház nem fektetett hangsúlyt a textusra, míg a nyugati kultiválja, sőt még az apokrifus iratokból is vesz textust. Melancthon panaszkodik, hogy egyes lelkészek Arisztotelész *Etikájából* merítenek beszédekhez textust. Niebergalltól tudjuk, hogy a felvilágosodáskori prédikátorok egyáltalán nem használtak textust. Ha voltak is, még ma is vannak negatív esetek, a keresztény szónokok túlnyomó többsége mindig használt és használ bibliai textust.

Milyen előnyöket biztosít a textus, a textus nélküli beszédekkel szemben?

1. A Biblia a keresztény életnek útmutatója lévén, a belőle vett textus bizonyos elvi egységet és keresztény jelleget kölcsönöz a prédikációnak.

2. A textusvétellel a bibliai kánon iránti tiszteletünket fejezzük ki, melyet az emberiségnek ez a ritka értékű gyűjteménye, drága tulajdona nyilván megérdemel.

3. A keresztények szeretik a Bibliát, értékét elismerik. A rátámaszkodó prédikáció ebből a tekintélyből merít. A prédikálás prófétai ténykedés, mely érték kijelentésekből áll, s így tekintéllyel kell bírnia. Az értékek abszolútságára nem hivatkozhatunk, hiszen ez merő filozófia lenne, de hivatkozhatunk a Szentírásra. Ez biztosítja mondanivalónk tekintélyét.

4. A textus igen sok esetben tárgyat ad a beszédnek. Textus nélkül is választhatnánk ugyan tárgyat, de mulasztás volna fel nem használni a tárgyaknak és témáknak azt a tekintélyes, sok száz nemzedék tapasztalatában gyökerező színes értékanyagát, amit a Szentírás nyújt nekünk.

5. Nemcsak tárgyat nyújt a textus, hanem sok esetben a tárgyalás módját is megszabja. Pl. a szeretet jézusi parancsolatára épített pré-

dikációnak a textus nemcsak a tárgyát adja meg, hanem magukat a tételeket is megadja: Miként lehet és kell Istent szeretni teljes szívből, teljes lélekből és teljes elménkből? Miért van elsőbbsége a szívnek, és miért foglal el utolsó helyet az ész? Itt jegyezzük meg, hogy: „Ha a tárgyhoz nem kapunk textust, nem jó a tárgy. Ha pedig a textushoz nem kapunk tárgyat, nem jó a textus.”

6. A textus elhatárolja tárgyunkat. A terelögát szerepét tölti be s így a beszéd integritását biztosítja. Nélküle túlságosan szétágazódnék a tárgy, s a szertelenség levegőtlen lombozata megfojtaná az igazságot.

A textusválasztás szempontjaira nézve a következőket állapíthatjuk meg:

a) Élünk a textusválasztás szabadságával, de ne élünk vissza vele.

b) Használjuk a Biblia kanonikus könyveit, noha a kanonizálás egykori kritériumai ma már nem érvényesek. Ami a tartalmat illeti, több olyan apokrifus könyv van, mely nemcsak felveszi a versenyt a Biblia egyes kanonizált könyvével, hanem felül is múlja azokat. Hitelvi szempontból semmilyen akadályát sem látjuk annak, hogy az apokrifus irodalomból is vegyünk textust.

c) A homileták többsége az Újszövetségnek elsőbbséget biztosít az Ószövetséggel szemben. Ezt mi is elfogadjuk, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy az Ószövetség egyszerű humanizmusával, realista etikai szemléletével, cselekményes etikájával a ma embere számára sok esetben hatásosabb textus-anyag forrásként jelentkezik, mint a magas normákat követő Újszövetség. Ami engem illet, beszédeim háromnegyedének textusa ószövetségi. Szeretem az Ószövetség realizmusát, konkrét emberszemléletét, allegóriáinak termékenységet, az Isten—ember viszonyban elfoglalt életszínű álláspontját és színes hangvételt, valamint dialektikus társadalomszemléletét, sokszor a durvaságig menő őszinteségét.

d) A szövegek nem lévén egyenértékűek, válasszuk azt, amelyben a központi mondanivaló a legteljesebben és legvilágosabban van kifejezve. Ha a megbocsátás feltételeiről akarunk beszélni, egy egész sereg textus kínálkozik (a gonosz szolga, a tékozló fiú vagy Jóel 2,13; Jer 31,34; Zsolt 79,9; Ézs 30,18; Mt 18,3; Róm 12,10 stb.). Mindezekben találok egy-egy feltételt a megbocsátáshoz, de érzem, hogy egyik sem a teljesség. S ekkor eszembe jut az Uri ima (Mt 6,14): „Bocsásd meg a mi vétkeinket...” Ez lesz a textusom. Igen fontos, hogy ne sajnáljuk a fáradságot az ilyen ún. optimális textus kikeresésére. Minden textusnál kérdezzük: hátha van ennél is világosabb?!

e) Ehhez — természetesen — ismernünk kell a Bibliát. A hivatástudattal bíró lelkész mindennap kezébe veszi és olvasgat belőle. Gyakran fordul elő, hogy egy-egy vers megfog, megragadja képzeletünket. Egy ideig tartó gondolkodás és kész egy egész beszéd vázlata. Rögtön előveszem textusgyűjtő füzetemet s mind a textust, mind a hozzákapcsolódó gondolataimat lejegyzem. Verba volant, scripta manent!

f) Legyen a lelkésznek lehetőleg bibliai szókönyve, mely nagymértékben megkönnyíti a textusválasztást. De van hátránya is: a szókönyv birtoklásának tudata gátlólag hat a tudatos és spontán textusgyűjtésre.

g) Válasszunk olyan textust, amely egyéniségünknek, teológiai és etikai felfogásunknak a leginkább megfelel. Ne válasszunk missziói textust, ha egyéniségünkben nincs semmi missziói vonás. Legyen a textus lélekhez álló, legyen kapcsolata személyiségünkkel.

h) Legyenek a textusaink változatosak. A változatosság azonban ne zárja ki a rendszerességet, a tervszerűséget.

i) Legyen a textus lehetőleg pozitív. Ne azt mondja meg, milyen ne legyen a vallásos ember, hanem azt, hogy milyen legyen. Vannak azonban negatív textusok is, melyek a tagadás tagadásai. Pl. „Ne lopj!” A lopás etikai negatívum; a „Ne lopj!” parancsolat ennek a negatívumnak a negatívuma, tehát erős pozitívum. Minden rossztól tiltó parancs — s ilyen a Szentírásban sok van — a tagadás tagadásáról szóló dialektikus törvényen épül fel.

j) Legyen a textus világos, logikus, ésszerű, demitologizált szöveg.

k) Legyen a textus lehetőleg rövid, egy gondolatot tartalmazzon. A többi gondolatot tartalmazó szöveg bibliáórákra való, ahol analitikus-induktív módszert alkalmazunk, szemben a prédikációval, melynek sajátos módszere a szintézis, illetve dedukció. De túlzásokba se csapjunk át, mint a pietisták, akik egyetlen szócskából álló textusra beszédso-rozatokat mondtak. (Pl. ámen, de, és, tehát stb.)

l) Vegyük figyelembe a kontextust, mely a textussal szétbonthatatlan egészet képez. Ennek a megbontása néha értelmetlen, néha nevetséges eredményekhez visz. Pl. a Zsolt 10,4-ben ez áll: „A gonosz az ő haragos kevélységében senkit sem tudakoz; nincs Isten, ez minden gondolatja.” Ebből a kontextusból egyáltalán nem téphető ki ez az egyetlen mondat, hogy „nincs Isten”.

m) Aknázzuk ki a textust teljesen, más szóval, bontsuk ki. Spurgeon fiatal korában vette a textust, beleírta egy papírra rajzolt körbe s a köré minden lehetséges kérdést felírt és próbált felelni azokra. Mire az utolsó kérdést is megválaszolta, készen volt a beszéd anyaga, már csak az elrendezés volt hátra. Pl. Szeresd felebarátodat: ki? kit?, hogyan? miért, meddig? hol? mikor? mi célból? stb. A textus kiaknázásának három útja ismeretes: történeti, teológiai és lélektani. A textus aranybánya, melynek hihetetlen mélységei vannak, s e mélységekből csodálatos gyöngyöket tud felhozni az, aki a textusban való búvárkodás művészetét elsajátította. A textus kibontása analitikus, melyhez hozzá kell magunkat szoktatnunk.

n) Legyen a textus időszerű. Legyen benne a ma, a pillanat is, legyen benne az alkalom. Pl.: Több gyermek egyidőben való kereszttelése alkalmából igen kifejező Ézsaiásnak ez a mondata: „Íme itt vagyok Uram, én és az én gyermekeim.” A textus kiaknázása, magyarázata nyelvészeti, bibliatörténeti, régészeti és néprajzi ismereteket igényel. Jó volna ismerni a Biblia eredeti nyelvét is. Ha erre nincs mód, akkor ajánlatos a textust egy általunk ismert, valamely idegen nyelvű Bibliában is kikeresni. Van eset, hogy az idegen fordítás világosabb, mint a miénk. Pl. ez a jézusi kifejezés, hogy „boldogok a békességre igyekezők” az angol fordításban így áll: „Boldogok a békességet csinálók”; ez pedig többet jelent, mint az igyekvés.

o) Válasszunk termékeny textust. Az ilyen textus potenciáliter termékeny. Nem szülte meg a gondolatot, csak terhes vele. A szülés levezetése ránk vár. Pál levelei missziói beszédek, melyek a szőnyegre vitt gondolatot szabályosan kifejtik s így nem annyira alkalmasak

textusválasztásra, mint pl. a jézusi vagy prófétai könyvek, melyek gondolatokkal terhes kijelentéseket és nem fejtegetéseket tartalmaznak.

p) Külön gondot és utánjárást igényelnek a képes, szimbolikus, metaforikus textusok. A szimbólum, a metafora a Szentírásnak nemcsak kivételes művészi eszköze, maga a bibliai nyelv. Az ókori keleti népek metaforákban gondolkoztak és allegorikusan beszéltek. A metafora lényege a konkrét fogalom használata az elvont, a kifejezhetetlen helyett. A metafora sűrítés is egyben. Pl. Ézsaiás jellemezni akarja az eljövendő Messiást. Ehhez neki egy egész portrét kellett volna felrajzolnia. Idő- és szómegeztetés céljából a próféta sűrít. A portré helyett csak ennyit mond: „Születik egy vesszőszál...” Ha elemezzük a vesszőszál fogalmának tartalmát (pl. a fa megújítása, hatalmi jelvény, fegyelmezési eszköz stb.), megkapjuk mindazt, amit Ézsaiás a Messiásról el akart mondani. Vagy pl. amikor Jézus magát útnak nevezi, feljogosít minket arra, hogy mindazt, amit az út fogalmáról elmondhatunk, azt neki is tulajdonítsuk, az ő személyiségére átvihessük. Szépek, gazdagok, termékenyek és színesek a metaforikus-szimbolikus textusok. Sőt az alexandriai iskolával és Origenésszel együtt mi is elmondhatjuk, hogy a Szentírás egy része metafora. Azon részekről is, melyek direkt jellegűeknek vannak elkönyvelve, gyakran derül ki, hogy azok is átvitt értelműek, metaforikusak.

Szabad-e a textust írói készséggel megáldott lelkészeknek színezní, regénnyé bővíteni? Szabad, csak két dolgot figyelembe kell vennünk:

— mondjuk meg őszintén, hogy a történetből mennyi van megírva és mennyi az, amit mi hozzátettünk;

— a kiegészítő anyag ne változtassa meg és ne homályosítsa el a textus eredeti mondanivalóját, hanem ellenkezőleg, emelje ki azt.

Mindezek előrebocsátása után jutottunk el oda, hogy joggal kérdezhessük: hogyan válik beszédünk textusserűvé?

1. A beszédírás, szerkesztés közben egy pillanatig sem szabad megfélemednünk a választott textusról. Ez az ún. textustudat a szószéki szolgálatra való előkészületünket végig kell kísérje. Ne felejtjük el, hogy a textus kötelez. Amikor beszédünk előtt felvettük, Isten és a gyülekezet előtt elköteleztük magunkat, hogy annak alapján fogunk beszélni. Ezt az ünnepélyesen tett ígéretünket nincs jogunk megszegni, és ha mégis megszegjük, azt a hívek kárára és jellemünk rovására tesszük. Egyenesen bántó, amikor a lelkész a textusfelvételkor kijelenti, hogy annak alapján fog szólni a hívekhez, s aztán — mintha sohase tette volna ezt a kijelentést — olyan tárgyról beszél, melynek semmi köze a textussal, legfennebb annak csak mottója.

2. Melyik eljárás helyesebb, az-e, midőn előbb textust választunk s hozzá tárgyat, vagy fordítva: előbb megválasztjuk tárgyunkat és aztán keresünk hozzá textust? A kérdést így érdemileg nem lehet feltenni. Ugyanúgy hangzik, mintha azt kérdeznők, melyik helyesebb eljárás: a szintézis-e, vagy az analízis? Mindkettő a maga nemében helyes és jogos, attól függ, melyikre van szükségem. A főkövetelmény itt az, hogy a tárgy és a textus kölcsönösen szövődjenek egymásba, fejezzék ki egymást, s mindketten minél teljesebben szolgálják a célt. A textusnak és a tárgynak ez a szimbiózisa legyen természetes és szerves. Ne erőszakoljunk tárgyhöz textust, sem textushoz tárgyat.

3. Ne felejtsük el, hogy minden textusnak van betűje és szelleme. Jusson eszünkbe, hogy a betű öl, a lélek az, ami megelevenít.

4. A textus alkalmazása legyen szervesen egy a tárgyunkkal.

5. A beszéd szerkezetében aszerint, hogy milyen helyet foglal el a textus, beszélhetünk deduktív prédikációról, melyben előbb kifejtjük a textust, majd beleszójuk a tárgyba, és induktív prédikációról, midőn előbb kifejtjük a tárgyat — természetesen a textus tudatában és szellemében — és csak azután mutatjuk be a textust, mintegy szintézisét és kifejezőjét az eddigieknek.

6. Választhatunk textust több bibliai helyről is. Ilyenkor fontos, hogy külön-külön a szövegek szervesen egészítsék ki egymást. Pl. nagyon összeillik az 1Móz 1,27: „Teremté tehát Isten az embert az ő képére...” a Mt 5,48-al: „Legyetek azért ti tökéletesek...” A külön helyekről választott textusok képezhetik beszédünk egy-egy külön tételét is.

Minden követelmény közt legfőbb az, amit a textus szó fogalmilag is követel: a textus szője át egész beszédünket. Prédikációnk szerkesztése rendjén minden mondatnál gondoljunk a textusra.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a textusszerűség nem kívánalom, hanem követelmény, amely eredményessé és termékennyé teszi prédikálásunkat: az evangélium hirdetését.

KOVÁCS ISTVÁN

FRANCIS BACON

(1561—1626)

Az általános (tév-) eszméktől megtisztított elme „fehér táblájával” való gondolkodás, a tudományos kutatás-kísérletezés útján vélte megvalósíthatónak a filozófia megújítását, „újjáépítését”.

Bár politikai pályát választott — mert akárcsak Goethe később, lenézte a pusztán szemlélődő életmódot —, mindvégig megmaradt filozófusnak is. Platónhoz szeretett volna hasonlítani, „a felséges lángelméjű férfihoz, aki úgy tekintett át mindent, mintha egy magas sziklán állana”.

Filozófus elődei által alkotott gondolatrendszereket mégsem tisztelte túlzottan. Az „emberi nem” tévedéseinek sajátos lehetőségeiről értekezve, a tudományos gondolkodás fejlődését akadályozó tévedéseket az illúziók (idolumok) négy csoportjába sorolta. Ezen tévedések forrását az emberi elme természetében találta meg. Bacon szerint „az emberi elme görbe tükrökhöz hasonló, amely hozzávegyíti a dolgok természetéhez saját természetét s a dolgokat elferdített, torz formában tükrözi vissza. „Egy kérdéssel való foglalkozásunk rendjén elménk előzetes elképzeléseit — melyekbe belevegyülnek érzéseink, akaratunk is — előszeretettel ráerőszakoljuk tapasztalásainkra, illetve tapasztalásainkat összhangba kényszerítjük saját tetszésünkkel, mert „amit az ember igaznak szeretne látni, azt készséggel el is hiszi”. Így a valóság